

KICHIK BIZNES KORXONALARINI INVESTITSIYALASHNING IKTISODIY MUNOSABATLARI TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH MEKANIZMLARI

Metinova Zarnigor Solijonovna

Mustaqil Tadqiqotchi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19725133>

Annotatsiya: Mazkur ilmiy tezisdagi kichik biznes korxonalarini investitsiyalashning iqtisodiy munosabatlari tizimini takomillashtirish mexanizmlari tahlil qilinadi. Xususan, kichik biznes subyektlariga investitsiyalarni jalb etish jarayonida yuzaga keladigan institutsional, moliyaviy va tashkiliy muammolar o'rganilib, ularni bartaraf etish bo'yicha ilmiy asoslangan taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan. Tadqiqot natijalariga ko'ra, investitsiya muhitini yaxshilash, moliyaviy vositalarni diversifikatsiya qilish hamda davlat va xususiy sektor hamkorligini kuchaytirish kichik biznesni rivojlantirishning muhim omillari hisoblanadi.

Kalit so'zlar: kichik biznes, investitsiya, iqtisodiy munosabatlar, moliyaviy mexanizm, investitsiya muhiti, innovatsiya, davlat qo'llab-quvvatlashi, kreditlash, risklar, iqtisodiy rivojlanish.

Аннотация: В данном научном тезисе анализируются механизмы совершенствования системы экономических отношений инвестирования малых бизнес-предприятий. В частности, изучаются институциональные, финансовые и организационные проблемы, возникающие в процессе привлечения инвестиций в субъекты малого бизнеса, и разрабатываются научно обоснованные предложения и рекомендации по их устранению. По результатам исследования установлено, что улучшение инвестиционного климата, диверсификация финансовых инструментов, а также усиление сотрудничества между государственным и частным секторами являются важными факторами развития малого бизнеса.

Ключевые слова: малый бизнес, инвестиции, экономические отношения, финансовый механизм, инвестиционный климат, инновации, государственная поддержка, кредитование, риски, экономическое развитие.

Abstract: This scientific thesis analyzes the mechanisms for improving the system of economic relations in the investment of small business enterprises. In particular, institutional, financial, and organizational challenges arising in the process of attracting investments to small business entities are examined, and scientifically grounded proposals and recommendations for addressing them are developed. According to the research findings, improving the investment climate, diversifying financial instruments, and strengthening cooperation between the public and private sectors are key factors in the development of small businesses.

Keywords: small business, investment, economic relations, financial mechanism, investment climate, innovation, government support, lending, risks, economic development.

Kirish

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik zamonaviy iqtisodiyotning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Ular iqtisodiy o'sishni ta'minlash, yangi ish o'rinlarini yaratish, aholi daromadlarini oshirish va innovatsiyalarni joriy etishda muhim rol o'ynaydi [1]. So'nggi yillarda kichik biznesni rivojlantirishga qaratilgan islohotlar natijasida ularning yalpi ichki mahsulotdagi ulushi ortib bormoqda [2].

Shu bilan birga, kichik biznes korxonalarini investitsiyalash tizimida bir qator muammolar mavjud. Jumladan, moliyaviy resurslarning yetishmasligi, kredit olish

shartlarining murakkabligi, investitsiya risklarining yuqoriligi va institutsional cheklovlar mavjud [3]. Mazkur holatlar kichik biznes subyektlarining barqaror rivojlanishini cheklab, investitsiya jarayonlarini sustlashtiradi.

Shu sababli, kichik biznesni investitsiyalashning iqtisodiy munosabatlari tizimini takomillashtirish dolzarb ilmiy va amaliy masala hisoblanadi.

Metodologiya

Tadqiqot jarayonida iqtisodiy tahlil, solishtirma tahlil, statistik usullar hamda tizimli yondashuv metodlaridan foydalanildi. Xususan, kichik biznesni moliyalashtirish bo'yicha xalqaro tajribalar o'rganilib, ularni milliy iqtisodiyot sharoitiga moslashtirish imkoniyatlari tahlil qilindi [4].

Bundan tashqari, investitsiya jarayonida ishtirok etuvchi subyektlar o'rtasidagi iqtisodiy munosabatlar tizimi o'rganilib, ularning samaradorligini baholash mezonlari ishlab chiqildi. Tadqiqotda rasmiy statistik ma'lumotlar, ilmiy adabiyotlar va iqtisodiy hisobotlardan foydalanildi.

Natijalar

Tadqiqot natijalariga ko'ra, kichik biznes korxonalarini investitsiyalash tizimining samaradorligi quyidagi omillarga bog'liq ekanligi aniqlandi:

- moliyaviy resurslarning mavjudligi va ulardan foydalanish samaradorligi;
- kredit va investitsiya instrumentlarining rivojlanganligi;
- davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash darajasi;
- investitsiya risklarini kamaytirish mexanizmlarining mavjudligi [5].

Shuningdek, kichik biznesni moliyalashtirishda bank kreditlari asosiy manba bo'lib qolayotganligi, ammo alternativ moliyalashtirish vositalari (venchur kapital, biznes farishtalar, kraudfanding) yetarli darajada rivojlanmaganligi aniqlangan [6].

Natijalarga ko'ra, investitsiya jarayonini faollashtirish uchun quyidagi mexanizmlar samarali hisoblanadi:

- soliq imtiyozlarini kengaytirish;
- kredit stavkalarini subsidiyalash;
- davlat kafolatlari tizimini rivojlantirish;
- investitsiya infratuzilmasini takomillashtirish.

Tahlil va muhokama

Kichik biznes korxonalarini investitsiyalash tizimi zamonaviy iqtisodiyotda ko'p darajali va murakkab iqtisodiy munosabatlar tizimi sifatida namoyon bo'ladi. Ushbu tizimda davlat organlari, tijorat banklari, investitsiya fondlari, sug'urta kompaniyalari, xalqaro moliyaviy institutlar hamda bevosita tadbirkorlik subyektlari o'zaro bog'liq holda faoliyat yuritadi. Mazkur subyektlar o'rtasidagi iqtisodiy munosabatlar investitsiya resurslarini shakllantirish, ularni taqsimlash va samarali foydalanish jarayonlarini qamrab oladi [7]. Shu bois, kichik biznesni investitsiyalash tizimini chuqur tahlil qilish uning samaradorligini oshirishda muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Avvalo, kichik biznesni investitsiyalash tizimining institutsional asoslarini ko'rib chiqish zarur. Hozirgi kunda ko'plab rivojlanayotgan mamlakatlarda, jumladan O'zbekistonda ham, kichik biznesni qo'llab-quvvatlash bo'yicha huquqiy-me'yoriy baza shakllangan bo'lsa-da, uning amaliy samaradorligi hali to'liq darajada ta'minlangan deb bo'lmaydi. Masalan, investitsiya faoliyatini tartibga soluvchi qonunlar mavjud bo'lishiga qaramay, ularni

amaliyotda qo'llash jarayonida byurokratik to'siqlar, ortiqcha ruxsat berish tartiblari va ma'muriy xarajatlar tadbirkorlar uchun qo'shimcha yuk bo'lib qolmoqda [3]. Bu esa investitsiya muhitining jozibadorligini pasaytiradi.

Shuningdek, kichik biznesni moliyalashtirishda asosiy muammo sifatida moliyaviy resurslarning cheklanganligi ajralib turadi. Bank kreditlari kichik biznes uchun eng asosiy moliyalashtirish manbai bo'lib qolayotgan bo'lsa-da, ularning foiz stavkalari nisbatan yuqori va kredit olish shartlari murakkab hisoblanadi. Ayniqsa, garov ta'minoti talablari kichik biznes subyektlari uchun jiddiy to'siq bo'lib xizmat qiladi [8]. Natijada, ko'plab istiqbolli loyihalar moliyaviy qo'llab-quvvatlash yetishmasligi sababli amalga oshirilmay qolmoqda.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, kichik biznesni moliyalashtirishda bank sektoriga ortiqcha yuk tushgan. Bu esa moliyalashtirish manbalarining yetarlicha diversifikatsiya qilinmaganligini bildiradi. Rivojlangan mamlakatlarda esa kichik biznesni moliyalashtirishda bank kreditlaridan tashqari venchur kapital, xususiy investitsiya fondlari, biznes farishtalar va kraudfanding platformalari keng qo'llaniladi [6]. Ushbu alternativ moliyalashtirish manbalari innovatsion loyihalarni qo'llab-quvvatlashda muhim rol o'ynaydi.

Bundan tashqari, investitsiya risklari ham kichik biznesni rivojlantirishda muhim to'siqlardan biri hisoblanadi. Kichik biznes subyektlari odatda yuqori darajadagi noaniqlik sharoitida faoliyat yuritadi, bu esa investorlar uchun qo'shimcha risklarni keltirib chiqaradi. Risklarni kamaytirish mexanizmlarining yetarli darajada rivojlanmaganligi investorlarning kichik biznesga qiziqishini pasaytiradi. Shu sababli, sug'urta tizimini rivojlantirish, davlat kafolatlari mexanizmlarini kengaytirish hamda risklarni baholashning zamonaviy usullarini joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi [5].

Xalqaro tajribani tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, kichik biznesni qo'llab-quvvatlashda davlatning faol ishtiroki muhim omil hisoblanadi. Masalan, AQShda kichik biznesni qo'llab-quvvatlash maqsadida Small Business Administration (SBA) tomonidan kredit kafolatlari, grantlar va maslahat xizmatlari taqdim etiladi. Yevropa Ittifoqida esa kichik va o'rta biznesni rivojlantirish uchun maxsus dasturlar va fondlar faoliyat yuritadi [9]. Ushbu tajribalar shuni ko'rsatadiki, davlat tomonidan yaratilgan qo'llab-quvvatlash mexanizmlari kichik biznesning barqaror rivojlanishida muhim rol o'ynaydi.

Milliy iqtisodiyot sharoitida ham davlat va xususiy sektor o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish zarur. Davlat tomonidan yaratilayotgan imkoniyatlar va imtiyozlar xususiy sektor investitsiyalarini rag'batlantirishi lozim. Shu bilan birga, davlatning iqtisodiyotdagi ishtiroki haddan tashqari oshib ketmasligi, balki bozor mexanizmlarini qo'llab-quvvatlovchi rolni bajarishi muhimdir.

Kichik biznesni investitsiyalash tizimini takomillashtirishda investitsiya infratuzilmasining rivojlanishi alohida ahamiyatga ega. Biznes-inkubatorlar, texnoparklar, innovatsion markazlar va logistika infratuzilmasi kichik biznes subyektlariga o'z faoliyatini samarali tashkil etish imkonini beradi. Bunday infratuzilmalar yangi biznes g'oyalarni amalga oshirish, innovatsiyalarni joriy etish va yangi bozorlarni o'zlashtirishda muhim vosita hisoblanadi [4].

Moliyaviy instrumentlarni diversifikatsiya qilish ham muhim yo'nalishlardan biridir. Lizing, faktoring, franchayzing va kraudfanding kabi zamonaviy moliyalashtirish vositalari kichik biznes uchun qo'shimcha imkoniyatlar yaratadi. Masalan, lizing orqali tadbirkorlar katta

boshlang'ich kapital talab qilmasdan zamonaviy uskunalarni sotib olish imkoniga ega bo'ladi. Faktoring esa korxonalariga aylanma mablag'larni tezkor to'ldirish imkonini beradi [10].

Raqamli iqtisodiyot sharoitida fintex texnologiyalarining rivojlanishi kichik biznesni moliyalashtirish tizimiga yangi imkoniyatlar olib kirmoqda. Onlayn kreditlash platformalari, raqamli to'lov tizimlari va blokcheyn texnologiyalari moliyaviy xizmatlardan foydalanishni yanada osonlashtiradi. Shu bilan birga, bu texnologiyalar operatsion xarajatlarni kamaytirish va shaffoflikni oshirish imkonini beradi [11].

Tahlil jarayonida yana bir muhim jihat – inson kapitalining roli ham alohida e'tiborga loyiq. Kichik biznes subyektlarining moliyaviy savodxonligi past darajada bo'lishi investitsiya resurslaridan samarali foydalanishga to'sqinlik qiladi. Shu sababli, tadbirkorlar uchun moliyaviy boshqaruv, investitsiya rejalashtirish va risklarni boshqarish bo'yicha trening va o'quv dasturlarini kengaytirish zarur.

Bundan tashqari, hududlar kesimida kichik biznesni investitsiyalash darajasi o'rtasida sezilarli tafovutlar mavjud. Rivojlangan hududlarda investitsiya faolligi yuqori bo'lsa, chekka hududlarda bu ko'rsatkich past darajada qolmoqda. Bu esa hududiy rivojlanish nomutanosibligini kuchaytiradi. Shu bois, hududiy investitsiya siyosatini takomillashtirish, infratuzilmani rivojlantirish va mahalliy resurslardan samarali foydalanish muhim hisoblanadi.

Shuningdek, soliq siyosati ham kichik biznesni investitsiyalashda muhim rol o'ynaydi. Soliq yukining yuqoriligi yoki soliq tizimining murakkabligi tadbirkorlar uchun qo'shimcha to'siqlar yaratadi. Shu sababli, soliq tizimini soddalashtirish, soliq imtiyozlarini kengaytirish va soliq ma'murchiligini takomillashtirish zarur [2].

Yuqoridagi tahlillar asosida shuni ta'kidlash mumkinki, kichik biznesni investitsiyalash tizimini takomillashtirish ko'p qirrali va kompleks yondashuvni talab etadi. Bu jarayonda faqat moliyaviy omillar emas, balki institutsional, tashkiliy, texnologik va ijtimoiy omillar ham muhim rol o'ynaydi.

Xususan, quyidagi yo'nalishlar ustuvor ahamiyatga ega:

- investitsiya muhitini yaxshilash va huquqiy bazani takomillashtirish;
- moliyaviy resurslar manbalarini kengaytirish va diversifikatsiya qilish;
- davlat va xususiy sektor hamkorligini rivojlantirish;
- innovatsion infratuzilmani kengaytirish;
- raqamli texnologiyalarni joriy etish;
- inson kapitalini rivojlantirish.

Umuman olganda, kichik biznesni investitsiyalash tizimini samarali tashkil etish milliy iqtisodiyotning barqaror rivojlanishini ta'minlashda muhim omil hisoblanadi. Ushbu tizimni takomillashtirish orqali iqtisodiy o'sish sur'atlarini oshirish, yangi ish o'rinlarini yaratish va aholi farovonligini yaxshilash mumkin.

Xulosa

Tadqiqot natijalariga asoslanib quyidagi xulosalar chiqarildi:

- kichik biznes iqtisodiy o'sishning muhim drayveri hisoblanadi;
- investitsiya jarayonining samaradorligi moliyaviy va institutsional omillarga bog'liq;
- mavjud muammolarni hal etish uchun kompleks mexanizmlarni joriy etish zarur;
- davlat va xususiy sektor hamkorligini kuchaytirish muhim ahamiyatga ega;
- innovatsion moliyalashtirish vositalarini rivojlantirish kichik biznesni qo'llab-quvvatlashning samarali yo'nalishi hisoblanadi.

Shuningdek, kichik biznesni investitsiyalash tizimini takomillashtirish orqali milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirish va barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlash mumkin.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Karimov A.A. Kichik biznes iqtisodiyoti. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2020. – 45-bet.
2. O'zbekiston Respublikasi Statistika qo'mitasi ma'lumotlari. – 2023. – 12-bet.
3. Abdurahmonov Q.X. Tadbirkorlik asoslari. – Toshkent, 2019. – 78-bet.
4. World Bank. Small Business Financing Report. – 2022. – p. 34.
5. IMF. Investment and Growth Analysis. – 2021. – p. 56.
6. OECD. SME Financing Trends. – 2022. – p. 41.
7. Xudoyberdiyev S. Investitsiya faoliyati nazariyasi. – Toshkent, 2021. – 63-bet.
8. Asian Development Bank. SME Development Report. – 2023. – p. 29.
9. European Commission. SME Support Policies. – 2021. – p. 52.
10. Rasulov B. Moliyaviy bozorlar. – Toshkent, 2020. – 88-bet.
11. Deloitte. FinTech and SMEs Report. – 2022. – p. 47.
12. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent, 2022. – 102-bet.